

Går økonomiske levekår i arv?

Hvilken inntekt man har som voksen, påvirkes av hvilken type husholdning man vokser opp i som barn. Barn som tilhører husholdninger med eneforsørgere, lav inntekt, mottak av sosialhjelp, dårlig yrkestilknytning og lavt utdanningsnivå hos foreldrene, vil i større grad tilhøre lavere inntektsklasser som voksne sammenlignet med andre barn.

Jon Epland og
Mads Ivar Kirkeberg

Selv om Norge er et land preget av små økonomiske forskjeller og med høy grad av sosial mobilitet innenfor befolkningen (NOU 2009:10), er det fremdeles slik at familiebakgrunn har betydning for hvilke økonomiske levekår vi oppnår senere i livet. Det er for eksempel en kjent sak at elevenes skoleprestasjoner i stor grad varierer med foreldrenes utdanningsnivå (Steffensen og Ziade 2009). Dermed skapes det et grunnlag for framtidige inntektsforskjeller, siden det er en nær sammenheng mellom inntekt og utdanning.

Også økonomisk utsatthet ser ut til å gå i arv. Det er i alle fall slik at barn av sosialhjelpsmottakere i stor grad selv risikerer å bli mottakere av sosialhjelp som voksne. Lorentzen og Nielsen (2009) finner at hver femte 20-åring som tilhørte en familie som mottok sosialhjelp i 1994, selv ble sosialhjelpsmottaker ti år senere. Det har også blitt vist at de lønnsforskjellene som eksisterte blant fedrene i stor grad ble overført til deres sønner, selv om utslagene ser ut til å være mindre i Norge enn i flere andre land. Ifølge Corak (2006) blir om lag 20 prosent av fedrenes lønnsforskjeller overført til neste generasjon (det vil si sønnene) i Norden. I land som Frankrike, Italia, Storbritannia og USA, der inntektsmobiliteten mellom generasjoner er klart mindre, blir nesten halvparten av fedrenes lønnsforskjeller overført til neste generasjon.

I denne artikkelen bruker vi Statistisk sentralbyrås inntektsstatistikk for husholdninger for å studere de som var barn (8-17 år) i 1986, og hvor de befinner seg i inntektsfordelingen som voksne (30-39 år) i 2008 (se tekstboks).

Om datagrunnlaget

Inntektsstatistikken for husholdninger i 1986 var basert på en representativ utvalgsundersøkelse som omfattet utvalget til leveårsundersøkelsen og deler av forbruksundersøkelsen.

Husholdningssammensetningen ble kartlagt ved hjelp av et intervju foretatt på nyåret 1987. Utvalget omfattet i alt 14 271 personer fordelt på 4 975 husholdninger. Ut i fra dette datasettet har vi trukket ut alle som var barn i alderen 8-17 år (fødselskohortene 1969-1978). Dette omfatter i utgangspunktet 2 618 personer. For disse barna har vi opplysninger om ulike husholdningskjennemerker knyttet til inntektsåret 1986, som husholdningsinntekt, antall yrkestilknyttede, mottak av stønader med videre. Ved å kople mot den heldekkende inntektsstatistikken for inntektsåret 2008 fant vi igjen 2 167 av disse barna, som nå var blitt voksne i alderen 30-39 år.

De personene som vi ikke finner igjen, er enten døde, har utvandret eller bor på institusjon. I tillegg er personer som tilhørte en studenthusholdning i 1986 (som barn) eller i 2008 (som voksen), holdt utenfor analysen. Datagrunnlaget viser dermed en alderskohort som har gått fra å være hjemmeboende barn forsørget av foreldre i 1986, til å være i en alder der de aller fleste vil være yrkesaktive og bo i egen husholdning i 2008.

Jon Epland (t.v.) er statsviter og seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for innteks- og lønnsstatistikk. (jon.epland@ssb.no)

Mads Ivar Kirkeberg er siviløkonom og seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for innteks- og lønnsstatistikk. (mads.ivar.kirkeberg@ssb.no)

Hvor representativt er utvalget?

Alle utvalgsundersøkelser vil i varierende grad være beheftet med utvalgsfeil som kan føre til at resultatene avviker fra det en finner i befolkningen som helhet. I tabell 1 har vi sammenlignet inntektsfordelingen i utvalget med tilsvarende fordeling i befolkningen for inntektsåret 2008. For i noen grad å kontrollere for den store innvandringen som har funnet sted i årene etter 1986, har alle med innvandrerbakgrunn blitt fjernet fra befolkningstallene.

Tabellen viser at de originale vektene fra innteksundersøkelsen i 1986 i stor grad gir et representativt anslag på antall personer i aldersgruppen 30-39 år i 2008 – 22 år senere. Mens utvalget gir et vektet antall på 561 000 personer, er tilsvarende antall i befolkningen 567 000 personer. Siden utvalget i 1986 hadde en helt ubetydelig andel innvandrere, er personer med innvandrerbakgrunn altså utelatt i de registerbaserte befolkningstallene for 2008.

Inntektsfordelingen i utvalget og i befolkningen totalt viser en stor grad av overensstemmelse. Den øverste delen av inntektsfordelingen avviker noe ved at utvalget har med noen færre «rike» enn i det som finnes i befolkningen. I resten av inntektsfordelingen er det liten forskjell mellom utvalget og befolkningen generelt.

Å vokse opp med én forsørger

Barn som tilhører en enslig forsørgerhusholdning, har klart større sannsynlighet for å havne i laveste inntektsklasse som voksen (se tekstboks), sammenlignet med

Tabell 1. Sammenligning av inntektsfordeling mellom utvalg og befolkning ifølge register¹. Ekvivalentinntekt (EU-skala)². Andel av totalinntekt, Gini-koeffisient og grenseverdier mellom inntektsdesiler. Personer i alderen 30-39 år i 2008

Ekvivalentinntekt. 2008. Desiler	Utvalg		Befolkning ifølge register ¹	
	30-39 år i 2008 (8-17 år i 1986)		30-39 år i 2008	
	Prosentvis andel	Grenseverdier. Kroner	Prosentvis andel	Grenseverdier. Kroner
1	4,6	194 000	4,6	196 000
2	6,8	235 000	6,7	233 000
3	7,7	258 000	7,6	258 000
4	8,4	282 000	8,3	280 000
5	9,1	301 000	9,0	301 000
6	9,7	324 000	9,7	324 000
7	10,6	355 000	10,5	353 000
8	11,5	394 000	11,5	393 000
9	13,3	463 000	13,1	461 000
10	18,5		19,2	
Gini-koeffisient	0,201		0,208	
Antall observasjoner (Vektet)	2 167		567 326	
	561 000			

¹ Personer med innvandrerbakgrunn er utelatt.

² Personer med negativ inntekt etter skatt har fått inntekten satt lik 0.

Kilde: Inntektsstatistikk for husholdninger, Statistisk sentralbyrå.

Plassering i inntektsklasse

Det er den samlede husholdningsinntekten etter skatt per forbruksenhet (EU-skala) som bestemmer plasseringen i inntektsfordelingen i 2008. Første kvintil vil være de 20 prosent av personene med den laveste inntekten, mens femte kvintil vil være de 20 prosentene med høyest inntekt. For enkelhets skyld er kvintilene to, tre og fire slått sammen til en inntektsklasse, som da omfatter de 60 prosent av personene med inntekter mellom første og femte kvintil.

Dersom de ulike karakteristika ved husholdningene som barna vokste opp i, ikke har noen betydning for inntektsklasseringen senere i livet, vil 20 prosent av barna plassere seg i første kvintil, og 20 prosent i femte kvintil (og 60 prosent mellom disse).

barn som vokser opp sammen med begge foreldrene. 28 prosent av de barna som tilhørte en enslig forsørgerhusholdning i 1986, er å finne i laveste inntektsklasse i 2008. Dette er tilfelle for 18 prosent av dem som tilhørte en parfamilie (se tabell 2). Det å vokse opp med bare én forsørger i stedet for to øker med andre ord sannsynligheten for å havne i laveste inntektsklasse med 10 prosentpoeng. Samtidig ser vi at barn tilhørende en eneforsørgerhusholdning er underrepresentert i den høyeste inntektsklassen. 15 prosent av disse barna tilhørte femdelen med høyest inntekt som voksne i 2008. Dette gjelder 21 prosent av barna som vokser opp med to foreldre.

Tabell 2. **Ulike kjennemerker ved husholdningen i 1986 til personer som var 8-17 år i 1986 og 30-39 år i 2008. Andel personer i ulike kvintiler for inntekt, etter skatt per forbruksenhet i 2008 (EU-skala). Prosent**

Kjennemerker ved husholdningen i 1986	Kvintiler i 2008			Alle	Antall observasjoner
	1 (laveste inntektsklasse)	2-4	5 (høyeste inntektsklasse)		
Husholdningstype					
Par med barn	18	61	21	100	1 928
Enslig forsørger	28	57	15	100	168
Andre ¹	37	49	14	100	71
Antall yrkestilknyttede					
Ingen	43	48	9	100	66
En	21	62	17	100	617
To eller flere	18	60	22	100	1 484
Hovedinntektstakers utdanningsnivå					
Grunnskole	25	60	15	100	512
Videregående	21	61	18	100	1 097
Høgskole/universitet	12	59	29	100	505
Uoppgitt ²	29	46	25	100	53
Sosialhjelp					
Mottaker	38	53	9	100	80
Ikke mottaker	19	60	21	100	2 087
Arbeidsledighetstrygd					
Mottaker	24	59	17	100	131
Ikke mottaker	20	60	20	100	2 036
Kvintiler for ekvivalentinntekt					
1. kvintil (laveste inntektsklasse)	30	59	11	100	407
2.-4. kvintil	18	63	19	100	1 302
5. kvintil (høyeste inntektsklasse)	15	53	32	100	458
Finansformue					
Under 20 000 kr	23	61	16	100	629
20 000-499 999 kr	18	60	22	100	1 413
500 000 kr og over	24	47	29	100	125
Alle personer	20	60	20	100	2 167

¹ Omfatter for eksempel flergenerasjonsfamilier.

² Omfatter i hovedsak personer med innvandrerbakgrunn.

Kilde: Inntektsstatistikk for husholdninger, Statistisk sentralbyrå.

Foreldrenes yrkestilknytning har stor betydning ...

Foreldrenes yrkestilknytning ser ut til å ha stor betydning for barnas senere inntektskarrierer. I 2008 var sannsynligheten for å havne i laveste inntektsklasse mer enn dobbelt så høy for personer som bodde i en husholdning der ingen av de voksne var yrkestilknyttet, sammenlignet med dem som hadde begge foreldrene i jobb. Med yrkestilknytning menes i denne sammenheng at personen hadde inntekt av eget arbeid som overstiger minsteytelsen i folketrygden til en enslig. I 1986 utgjorde denne minsteytelsen om lag 43 000 kroner. For barn med begge foreldre i arbeid tilhørte 22 prosent femdelen med høyest inntekt i 2008, sammenlignet med 9 prosent blant barn uten noen yrkestilknyttede foreldre i 1986 (se tabell 2).

... det samme gjelder utdanningsnivå

Foreldrenes utdanningsnivå har også betydning for hvor man havner i inntektsfordelingen som voksen. De personene som i 1986 tilhørte en husholdning der hovedinntektstaker hadde utdanning på universitets- eller høgskolenivå, var betydelig overrepresentert i høyeste inntektsklasse i 2008 (29 prosent), og tilsvarende underrepresentert i laveste (12 prosent). Barn med en hovedforsørger som bare hadde grunnskoleutdanning, var på sin side underrepresentert i høyeste inntektsklasse (15 prosent), mens hvert fjerde av disse barna havnet i laveste inntektsklasse i 2008 som voksen (se tabell 2).

Husholdningsøkonomien i oppveksten betyr mye

Den økonomiske situasjonen personene opplevde som barn, ser ut til å påvirke egen husholdningsinntekt senere i livet. De som i 1986 tilhørte en husholdning som mottok sosialhjelp, hadde en sannsynlighet for å befinne seg i laveste inntektsklasse i 2008, som var 19 prosentpoeng høyere enn for en person som ikke tilhørte en sosialhjelpshusholdning i 1986. I tillegg er sjansene betydelig mindre for dem som tilhørte en sosialhjelpshusholdning som barn i 1986, til å klatre inn i høyeste inntektsklasse som voksen. Bare 9 prosent av denne gruppen tilhørte den høyeste inntektsklassen i 2008. At husholdningen til barnet har mottatt dagpenger ved arbeidsledighet, kan også se ut til å ha en betydning for fremtidig inntektskarriere, men langt mindre enn for mottak av sosialhjelp.

Det samme bildet finner vi når vi ser på husholdningens samlede inntekt etter skatt. Det er stor grad av samsvar mellom størrelsen på husholdningsinntektene som barn og som voksen. De barna som tilhørte laveste inntektsklasse i 1986, hadde dobbelt så høy sannsynlighet for å tilhøre laveste inntektsklasse også som voksne i 2008 sammenlignet med dem som tilhørte høyeste inntektsklasse som barn. Mens barn som tilhørte øverste inntektsklasse i 1986, hadde tre ganger høyere sannsynlighet for å tilhøre den øverste inntektsklassen også som voksne, sammenlignet med dem som tilhørte nederste inntektsklasse som barn.

Formuende foreldre er en fordel

Vi ser til slutt på betydningen av å tilhøre en husholdning med finansformue som barn. Med finansformue menes bankinnskudd, andeler i aksjefond, aksjer og andre verdipapirer. Her er ikke sammenhengen like klar. Tabell 2 viser at de barna som i 1986 tilhørte en husholdning med liten finansformue (under 20 000 kroner), har om lag like stor sannsynlighet for å havne i laveste inntektsklasse i 2008 som barn i husholdninger med en høy finansformue (over 500 000 kroner). Det at det ikke er noen særlig forskjell med hensyn til størrelsen på familiens formue som barn og sannsynligheten for å tilhøre laveste inntektsklasse som voksen, kan imidlertid skyldes særtrekk ved inntektsfordelingen i 2008.

På grunn av finanskrisen høsten 2008 solgte mange aksjer med store tap. Dette gjelder også den gruppen vi ser på, det vil si de i alderen 30-39 år. Noen som vanligvis ville befinne seg i øvre delen av inntektsfordelingen, havnet derfor i 2008 i nederste inntektsklasse på grunn av slike store aksjetap. Det kan tenkes at noen av dem som solgte aksjer med tap i 2008 – og som derfor havnet i laveste inntektsklasse – kan ha arvet disse fra foreldrene.

Det å komme fra en formuende familie som barn har likevel sine åpenbare fordeler når en blir voksen. Barn fra en familie med høy finansformue har klart større sannsynlighet for å havne i høyeste inntektsklasse som voksen, sammenlignet med barn i husholdninger med lav formue.

Hvilke faktorer betyr mest?

Hvor stor sannsynlighet det er for at et barn som vokser opp i en husholdning med et bestemt kjennemerke, havner i laveste inntektsklasse som voksen, kan vi finne ut ved hjelp av en såkalt logistisk regresjon (se tekstboks). Vi kan for eksempel tenke oss at inntekt ikke har noen selvstendig forklaringskraft, siden husholdningsinntekten i stor grad påvirkes av antall yrkesaktive i husholdningen.

Logistisk regresjon

Logistisk regresjon er en multivariat analysemetode som benyttes for å studere den unike effekten av flere forklaringsvariabler på en avhengig variabel. Metoden er velegnet når den avhengige variabelen er dikotom, altså har to uavhengige verdier, og vi har flere mulige årsaksvariabler.

For hver faktor har vi definert en referansegruppe som de øvrige gruppene sammenlignes med, merket som «ref.» i tabell 3. Eksempelvis er utdanning på universitetsnivå valgt som referansegruppe for utdanning.

Tall (oddsrater) høyere enn 1 innebærer at personer i den aktuelle gruppen har større sannsynlighet for å havne i laveste inntektsklasse, sammenlignet med personer i referansegruppen, gitt likhet på andre områder. Tilsvarende vil tall lavere enn 1 innebære en lavere sannsynlighet for dette enn for referansegruppen. De bakgrunnsvariablene som er i kursiv, er ikke statistisk utsagnskraftig på 1 prosent-nivå.

Tabell 3. Ulike kjennetegn ved husholdningen i 1986 til personer som var 8-17 år i 1986, og risikoen for å havne i første inntektskvintil (laveste inntektsklasse) i 2008 (alder 30-39 år). Oddsforhold

Kjennetegn ved husholdningen i 1986	Oddsforhold
Husholdningstype (ref.= par med barn)	
Enslig forsørger	1,16
Andre	1,78
Antall yrkestilknyttede (ref. = to eller flere)	
Ingen	1,65
En	1,03
Hovedinntektstakers utdanningsnivå (ref. = høyskole/universitet)	
Grunnskole	1,83
Videregående	1,74
Sosialhjelp (ref. = ikke-mottaker)	
Mottaker	1,54
Dagpenger ved arbeidsledighet (ref. = ikke-mottaker)	
Mottaker	1,24
Kvintiler for ekvivalentinntekt (ref. = kvintil 5 – høyeste inntektsklasse)	
1. kvintil (laveste inntektsklasse)	1,56
2.-4. kvintil	1,11

Kilde: Inntektsstatistikk for husholdninger, Statistisk sentralbyrå.

Foreldrenes utdanningsnivå og yrkestilknytning er de bakgrunnsfaktorene som ser ut til å bety aller mest når det gjelder sannsynligheten for å tilhøre laveste inntektsklasse som voksen (se tabell 3). De som vokste opp i en husholdning der hovedinntektstakeren hadde lav formell utdanning, hadde for eksempel mer enn 80 prosent større sannsynlighet for å tilhøre laveste inntektsklasse når de ble voksne, enn de som vokste opp med en hovedinntektstaker som hadde høy utdanning.

De som tilhørte en husholdning i 1986 der ingen av de voksne var yrkesaktive, hadde på sin side over 60 prosent større sannsynlighet for å tilhøre laveste inntektsklasse i voksen alder, sammenlignet med de som vokste opp i husholdninger der begge foreldrene var yrkestilknyttet. Vi får igjen bekreftet at sannsynligheten er stor for at barna «arver» inntektsnivået til foreldrene. De som var barn i 1986 og tilhørte laveste inntektsklasse for husholdningsinntekt, hadde nesten 60 prosent større sannsynlighet for å tilhøre samme inntektsklasse i voksen alder, sammenlignet med de som tilhørte en husholdning i høyeste inntektsklasse som barn. Tabell 3 viser ellers at både det å tilhøre en husholdning som mottok sosialhjelp eller dagpenger ved arbeidsledighet som barn, klart øker sannsynligheten for at en som voksen tilhører laveste inntektsklasse.

Går lavinntekt i arv?

Fattigdom generelt og barnefattigdom spesielt har fått økt politisk og forskningsmessig oppmerksomhet her i landet de siste årene. Bekymringen for barnefattigdommen går dels på hvilke konsekvenser det har for barnet mens det vokser opp, men også hvilke konsekvenser en oppvekst med dårlig økonomi har for fremtidige muligheter i livet (Fløtten 2009).

I 2008 hadde alle personer 30-39 år som vi har fulgt fra utvalget i 1986,

en andel under lavinntektsgrensen på 6 prosent (se tabell 4). Lavinntekt er her definert i henhold til EUs praksis, det vil si at lavinntektsgrensen tilsvarer 60 prosent av medianinntekten i samfunnet. Tilsvarende andel blant personer i alderen 30-39 år i hele befolkningen var også på 6 prosent, hvilket igjen bekrefter at utvalget fra 1986 er representativt for denne aldersgruppen. Det er allikevel en klar forskjell mellom de personene som selv tilhørte en lavinntektshusholdning i 1986, og de som ikke tilhørte en slik husholdning.

Tabell 4. **Andel personer 8-17 år i 1986 (30-39 år i 2008) med inntekt etter skatt per forbruksenhet henholdsvis over og under 60 prosent av medianinntekten. EU-skala. 1986 og 2008. Prosent**

	2008		Alle	Antall observasjoner
	Lavinntekt	Ikke lavinntekt		
1986-utvalget				
I alt	6	94	100	2 167
Lavinntekt	12	88	100	95
Ikke lavinntekt	6	94	100	2 072
Alle 30-39 år i 2008	6	94	100	567 326

Kilde: Inntektsstatistikk for husholdninger, Statistisk sentralbyrå.

Vi ser at de som var barn i en lavinntektshusholdning i 1986, har mer enn dobbelt så stor sannsynlighet for selv å tilhøre lavinntektsgruppen som voksen i 2008 (12 prosent), sammenlignet med jevnaldrene som ikke tilhørte en lavinntektshusholdning som barn i 1986 (6 prosent). Studier fra andre nordiske land viser mye av det samme. For eksempel viser en undersøkelse at finske barn som vokste opp i husholdninger med lavinntekt, hadde dobbelt så høy sannsynlighet for å oppleve lavinntekt også når de ble voksne (Airio, Moisio og Niemelä 2004).

Begrensninger i datagrunnlaget

Det datagrunnlaget vi har hatt tilgjengelig i denne lille studien, setter klare begrensninger i hvor detaljerte analyser som kan gjøres. Utvalget omfatter 2 167 barn som i noen sammenhenger blir for få når man skal studere ytterpunktene i inntektsfordelingen. Eksempelvis tillater ikke dataene å studere geografiske variasjoner i inntektsmobiliteten eller å skille på kjønn i kombinasjon med ulike kjennemerker ved deres oppveksthusholdning. Dataene tar også utgangspunkt i kun to årstall – 1986 og 2008.

Analysen bygger kun på karakteristika ved personens husholdning i disse to årene. Vi har ingen opplysninger om hvorvidt personen tilhører en husholdning med andre kjennetegn før eller etter disse to bestemte årene. Imidlertid vil det om noen år foreligge lengre longitudinelle datasett fra Statistisk sentralbyrås registerbaserte inntektsstatistikk. Dette vil muliggjøre mer detaljerte analyser av for eksempel inntektsmobilitet mellom generasjoner.

Referanser

- Airio, I., Moisio, P. og Niemelä, M. (2004): *Intergenerational Transmission of Poverty in Finland in the 1990s*, University of Turku, Department of Social Policy, Series C:13./2004.
- Corak, M. (2006): *Do Poor Children become Poor Adults? Lessons from a Cross Country Comparison of Generational Earnings Mobility*, IZA Discussion Paper, No. 1993, Bonn.
- Fløtten, T. (red.) (2009): *Barnefattigdom*. Gyldendal Akademisk, Oslo.
- Lorentzen, T. og R. A. Nielsen (2009): *Går fattigdom i arv? i T. Fløtten (red.) Barnefattigdom*, Gyldendal Akademisk, Oslo.
- NOU (2009:10): *Fordelingsutvalget*. Norges offentlige utredninger, Oslo: Departementenes service-senter.
- Steffensen, K. og S. E. Ziade (2009): *Skoleresultater 2008. En kartlegging av karakterer i grunnskoler og videregående skoler i Norge*, Rapport 23, Statistisk sentralbyrå.